

HOVÁ TÚNT AZ ANJOUK ÉS LUXEMBURGI ZSIGMOND VISEGRÁDI VÁROSI UDVARA?

Régészeti leletanyagok értelmezési kérdései egy középkori telek feltárása kapcsán

GÓRA BENCE¹

Magyar Régészet, 13. évfolyam (2024), 3. szám, pp. 10–28. <https://doi.org/10.36245/mr.2024.3.1>.

Visegrádon a nagy múltra visszatekintő épületkutatás a várrendszer és a királyi palota épített örökségének feltárása mellett az elmúlt évtizedekben nagy hangsúlyt fektetett a településszerkezet megismerésére is. A város történetének és helyrajzának egy nagyon fontos szeletét az okleveles adatokból már elég pontosan ismerjük. Lakóinak mindennapjairól azonban a régészeti feltárások képesek a legtöbbet elárulni. Visegrád az erre vonatkozó, új kutatások leletanyagának ismertetése kapcsán fontos helyet foglal el a magyarországi városok anyagi kultúrájának vizsgálatában. Ehhez a kutatási irányhoz kapcsolódik a Rév utca 5. szám alatt feltárt telek kerámia leletanyagának feldolgozása, amely a város kialakulásának idejétől, a nemesi lakóházak felépülésén át, a középkor végi királyi mezőváros időszakáig, a középkori város fennállásának teljes idejét lefedi. Ugyanakkor rávilágít arra a visegrádi sajátosságra, miszerint egy történetileg jól adatolható időszak tárgyi leletanyaga elhanyagolható mennyiségben képviselteti magát a feltárásokon. Az okleveles forrásokból jól ismert, a király személyes köreiből tartozó és az államigazgatásban is szerepet vállaló személyek java része, a királyi udvar tisztségviselői a városban birtokoltak lakóházat. Ezen személyek tárgyi hagyatékának hiánya azonban szembehelyezkedik az írott források által kirajzolt, gazdag városi élet képével.

Kulcsszavak: Visegrád, Anjou-kor, Zsigmond-kor, királyi udvar, várostörténet, faszerkezetű épület, pince, kerámia, kályhacsempe, üvegműhely

BEVEZETÉS

A visegrádi középkori régészeti kutatások eredményei alapvetően meghatározzák a magyarországi királyi központokról alkotott képünket, amelyek keretein belül a fellegvár, valamint a királyi palota leletközlései mellett, a késő középkori várost érintő ásatások kerámia, üveg, csont és fém leletanyaga is feldolgozásra került a Fő utca 32. és 36., a Duna-parti út 1., a Rév utca 2., 4. és 5., valamint a ferences kolostor területéről. A Mészáros Orsolya által végzett feltárásokat követően a Rév utca 5. szám alatti telken előkerült kerámiaanyagot állt módomban feldolgozni (a részletes leletközlésre lásd GÓRA 2023, 493–601). Ez a leletanyag megfelelő alapot szolgáltat a csaknem három évszázadot lefedő folyamatos megtelepedés vizsgálatára, valamint ezzel összefüggésben a leletanyagok keltezési és értelmezési kérdéseinek felvetésére is. A leletek feldolgozásakor alapvető cél volt a kerámiaedények keltezése, a tipológiai adatok segítségével datálásuk pontosítása, valamint a telken egykor állt építmények elhelyezése a város középkori életének egy-egy időszakában. Ám az objektumok vélt időrendi folytonossága a leletanyagban nem tükröződik, ugyanis az Anjouk és Luxemburgi Zsigmond uralkodási idejére tehető tárgyak csaknem teljes egészében hiányoznak. Ennek fényében a jelen tanulmány sorra szeretné venni az – egyébként az egész városra vonatkozatható – 14. századi tárgyi hiátus lehetséges okait. Ahogy a következőkben láthatjuk, a leletanyag összefüggések nélküli értelmezése képes lehet árnyalni a régész terepen tett megfigyeléseit, esetenként az írott forrásokból jól ismert történeti háttérrel is.

REZIDENCIA VÁROS ÉS VÁROSI UDVAR

Károly Róbert uralkodásának kezdetétől Visegrád az ország székhelye volt a királyi kápolnával és az állandó bíróságokkal. A király lakhelye önmagában is az állandóságot tükrözi, amely miatt a város, székhely funkciója mellett (KUBINYI 1999, 307) – ezidőben Budához hasonlóan – egyfajta rezidenciaváros jelleget

¹ ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola; g.bence1997@gmail.com

Góra Bence • *Hová tűnt az Anjouk és Luxemburgi Zsigmond visegrádi városi udvara?*

öltött (MÉSZÁROS 2009, 13). Ezeknek a fizikailag is kevésbé mobilis intézményeknek a helyhez kötése ritkán okoz problémákat, ám léteznek a király személyéhez és tisztségéhez közel álló réteg, amely fizikailag is jelen van a király mindenkori rezidenciája közelében. Ezt a – címben is szereplő – világi és egyházi főurakból álló, az államigazgatás szerves részét képező arisztokrata társadalmi csoportot a szakirodalom királyi udvarként definiálja (ZSOLDOS 1994, 358, CSUKOVITS 2020). A királyi udvar vagy *aula* nem helyhez kötött tisztségviselőinek régészetiileg megfogható jelenléte már komplexebb kutatást igényel. A városban a legfőbb királyi és egyházi főurak, a királyi udvar méltóságviselői ugyanis mind birtokoltak lakóházat, ahonnan több esetben is kelteztek okleveleiket (MÉSZÁROS 2009, 26). Mészáros Orsolya telekkönyvi rekonstrukciójában az okleveles adatokból következően, összesen 89 házat vagy telket tudott elkülöníteni Visegrádon, amelyek nagy részét az adott korban nádori, püspöki, érseki vagy báni címet viselők név szerinti tulajdonlásához lehetett kötni (MÉSZÁROS 2009, 89). A városban feltárt többhelyiséges kőházak mindegyike, méretükből adódóan, megfeleltethető egy-egy nemesi lakóháznak, ami már önmagában bizonyítja a fentebb ismertetett késő középkori városképet, a főurak és familiárisaik házcsoportjaival, nagy telkekkel (1. kép). Ahogy azonban a királyi udvar fogalma mögött konkrét személyek helyett az intézményt vagy tisztséget kell érteni, úgy a házak falai sem árulnak el sokat az egykor benne élőkről. A régészeti leletanyagok ezzel szemben a tárgyi kultúra gazdagabb vagy szegényesebb elemeivel informatívabb adatokkal szolgálhatnak ebben a kérdésben.

A RÉV UTCA 5. FELTÁRÁSI EREDMÉNYEI ÉS A KERÁMIAANYAG ISMERTETÉSE

A 2000-es évek elején a visegrádi Rév utca 5. szám alatti telken régészeti feltárássra került sor, amely a barokk kori lakóház alatt, valamint annak alapozásában egy négyhelyiséges középkori lakóházat hozott felszínre (a telek feltárt részének részletes ismertetésére lásd MÉSZÁROS 2010, 675–689). Ezt a 15. században négy kemencével felszerelt üvegműhellyé alakították. Ettől északra került elő egy másik ház kőből épült pincéje, valamint a telek utcafronti részén egy leégett, faszerkezetű ház és kövezett útburkolat részlete. Ezzel azonos faszerkezetű ház nyomai a kőház alatti rétegben is megfoghatóak voltak (2. kép).

A következőkben röviden ismertetem a telek objektumainak leletanyagára vonatkozó értékelést, amely újabb adatokkal és kiegészítésekkel szolgál a korábban Holl Imre által megalapozott tipokronológiai megfigyelésekhez (HOLL 1963, 335–394).

A legkorábbi épület erősen átégett, törmelékes pusztulási rétegéből legnagyobb részben a 13. század végére, a 14. század első felére keltezhető fehér kerámiatöredékek kerültek felszínre. Ezen fazekak fala vastagabb, felületi jegyeik, díszítésük elnagyolt, szabálytalan. A lassabban forgó korong használata, illetve a felrakásos technika nyomai figyelhetők meg a főzőedények felületén. Külső felületükön díszítésként gyakori az edény testén körbefutó bekarcolt vagy hornyolt csigavonal. A kövezett utcaszakasz ugyan biztosra vehetően használatban maradt a középkor végéig, azonban a fából épült ház, leletanyagát tekintve a 13. század második felétől legkésőbb a 14. század második feléig állt, helyére később nem építkeztek.

A pince, valamint a négyhelyiséges kőház leletanyaga java részben kevert rétegekből, az utolsó padlószint feletti, valószínűleg a török idők utáni újratelepülés során, tereprendezési munkák során betöltődött törmelékből került ki. Ezek kerámiája már a Zsigmond-kor utolsó éveinek, javarészt a Mátyás-kornak és a 16. század első felének edénművességét tükrözi.

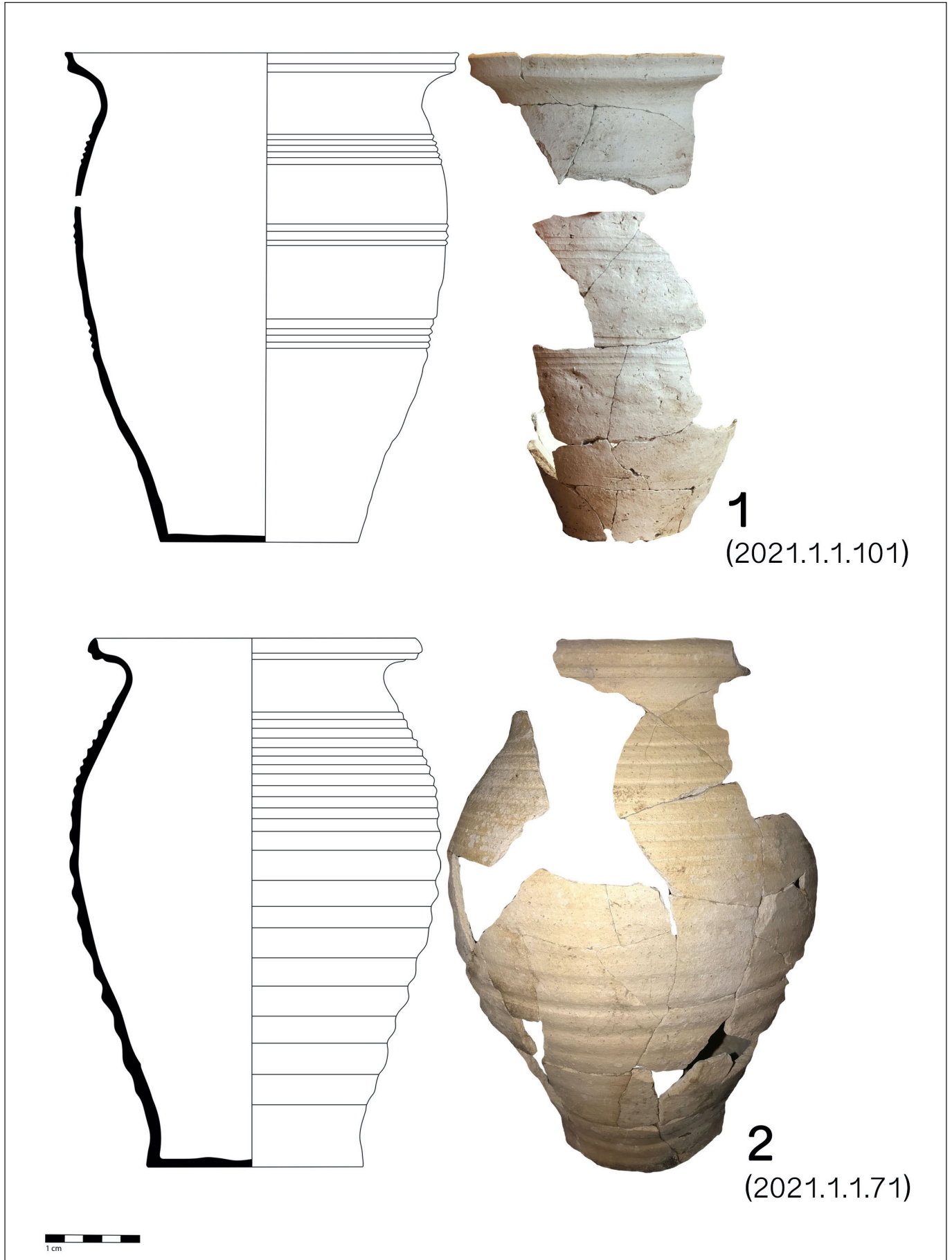
A fehér és vörös fazekak nyúlánk formában, változatos peremátmérővel készültek (3-5. kép). Döntő többségük tagolt peremmel rendelkezik, amelyek kettős-, illetve többszörösen tagolt formában jelennek meg. A gyorskorongon felhúzott darabok szinte kizárólagosak, felületükön a vékony edényttest sekély bordázása válik általánossá. Az ország központi területén a 15. század folyamán a fehér kerámia kezdi elveszíteni túlsúlyát (FELD 1987, 269). A vörös és fehér kerámia azonos mennyiségben képviselteti magát (6-7. kép), míg a század második felére már a vörös fazekak dominanciáját lehet megfigyelni (HOLL 1963, 352). Nincs ez másképp az általam vizsgált lelőhely esetében sem. A vörös edények széles körű elterjedése valószínűleg összefüggésbe hozható azzal a váltással, amelyet a budai vörös kerámiának nevezett edények „divatossá” válása indított el. A gyors korongon felhúzott, vörösre égett anyagú edények külső engób réteget, míg belül

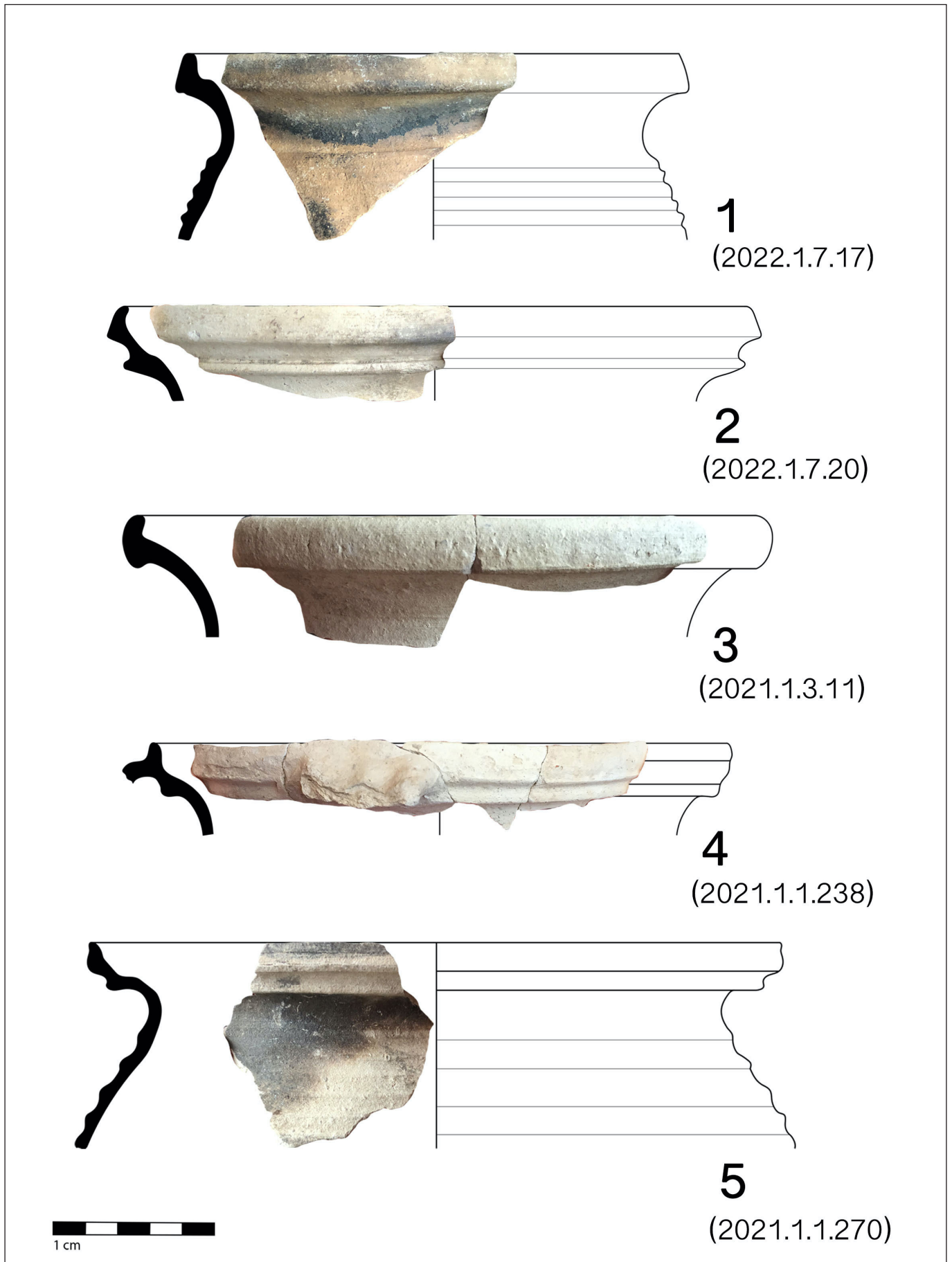
1. kép. A késő középkori Visegrád topográfiája (Rajz: Mészáros Orsolya)

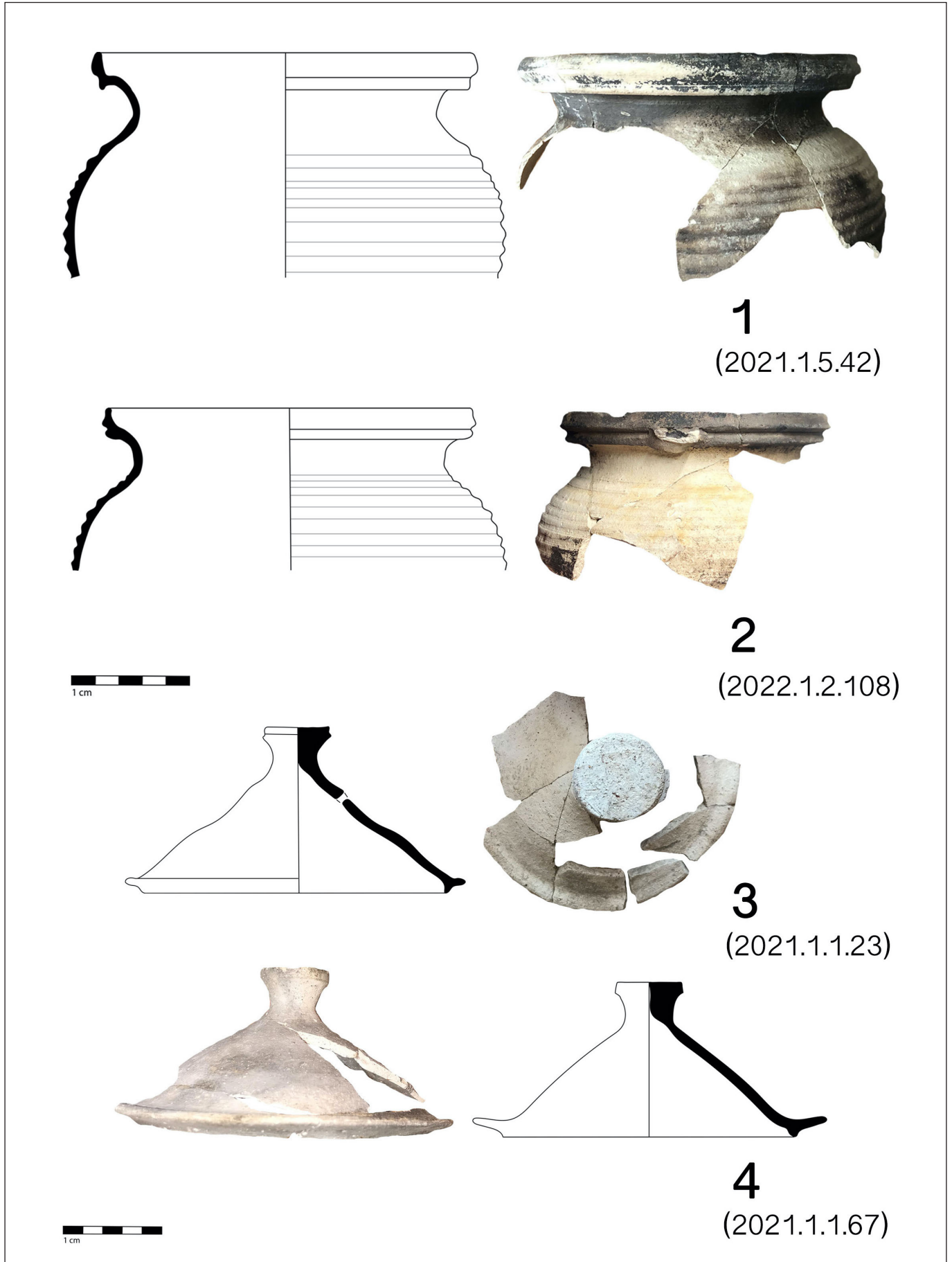
2. kép. A lelőhely összesítő alaprajza és az egyes objektumok fotói (Fotók és alaprajz: Mészáros Orsolya)

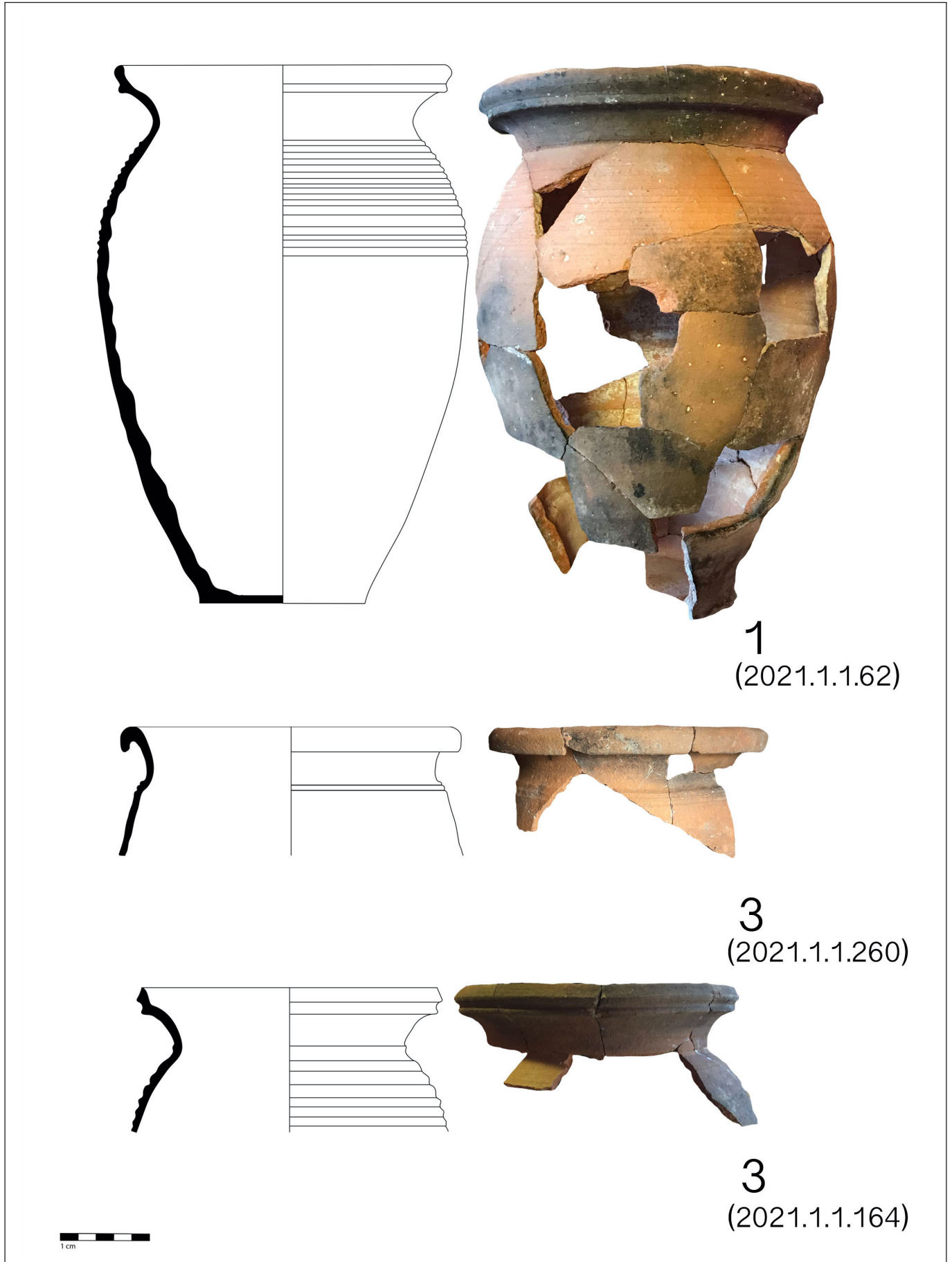
3. kép. Fehér fazekak tagolt peremmel (Rajz: Góra Bence)

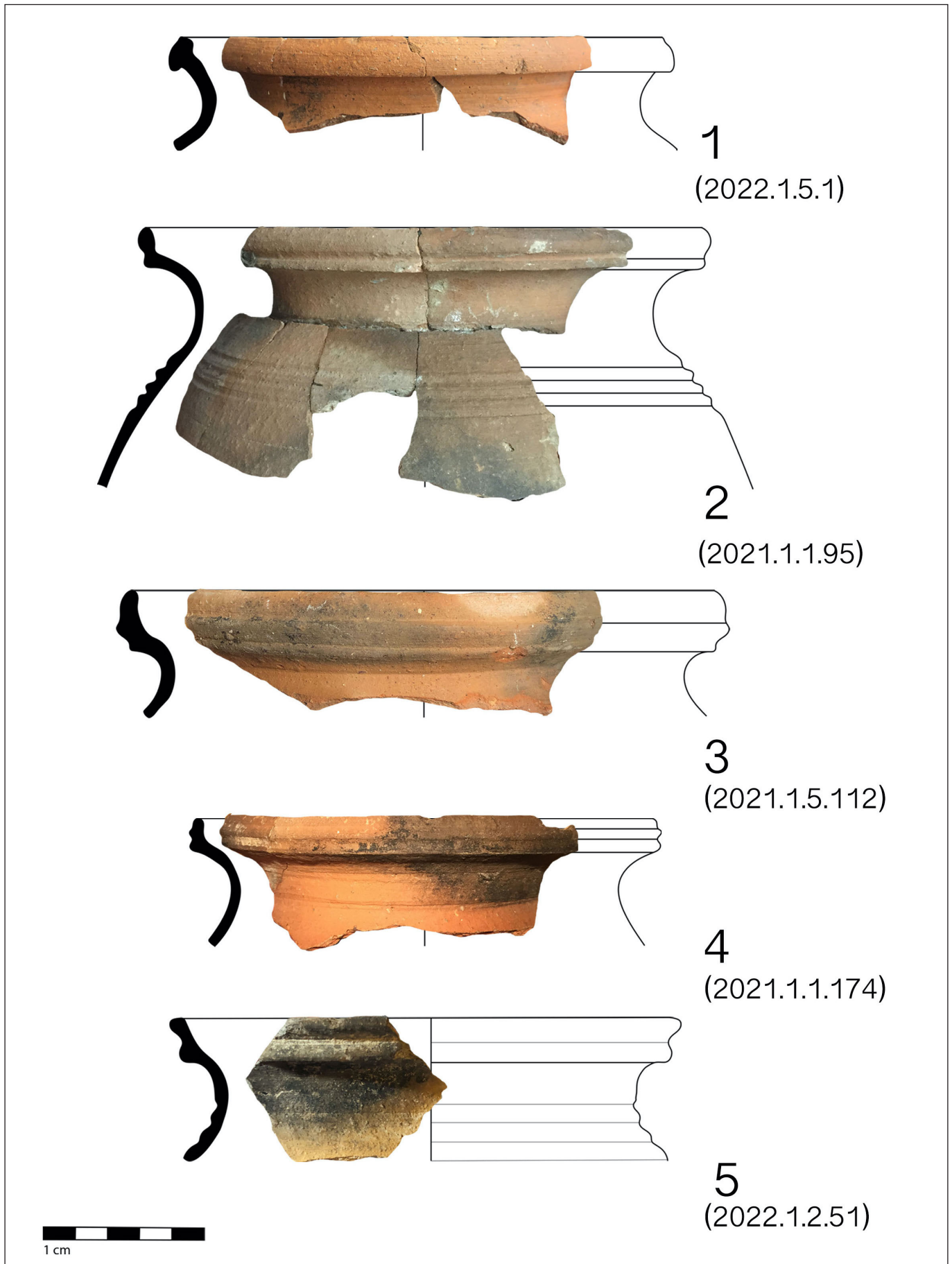
4. kép. Fehér fazekak tagolt peremmel (Rajz: Góra Bence)

5. kép. Fehér fazekak és fedők (Rajz: Góra Bence)

6. kép. Vörös fazekak tagolt peremmel (Rajz: Góra Bence)

7. kép. Vörös fazekak tagolt peremmel (Rajz: Góra Bence)

zöld vagy sárga ólomházat kaptak (HOLL 1963, 351; FELD 1987, 269). A Rév utca 5. lelőhely azonos típusú edényei tökéletesen illeszkednek a budai példákhoz (8. kép).

A főzőfazekak harmadik nagy csoportját a redukált égetésű, szürke fazekak alkotják, amelyeknek peremét lekerekítették és visszahajlították az edény külső oldalához (9. kép). A homokkal vagy csillámos kavicsszúzalékkal soványított darabok mellett a grafitral soványított, osztrák típusú fazekak is képviseltetik magukat (10. kép). A perembélyeggel ellátott fazekak esetében a keltezését megerősíti Bertalan Vilmosné gyűjtése: az óbudai edények feldolgozása során megfigyelte, hogy a 14-15. századi edényeken a bepecsételt, címerképeken alapuló bélyegek felváltják a korábbi, ornamentális vagy bevágott bélyegeket (BERTALAN 1988, 181). A redukált égetésű, szürke fazekak csoportjának a fehér és vörös anyagú fazekakhoz mért arányában a keltezésre vonatkozó megfigyeléseket lehet tenni. A *medium regni* városainak leletanyagából kitűnik, hogy a 14. századi főzőedények között a fehér, illetve vörös anyagú fazekak mellett egyenlő arányban, vagy akár jelentősebb mennyiségben a redukált égetésű fazekak kerültek elő. Visegrádon a ferences kolostor alatt (POLGÁR 2010, 11), a Rév utca 2. (NICSOVICS 2013, 14), a Rév utca 4. (SARKADI 2010, 9), illetve a Fő utca 32. szám alatt (MÉSZÁROS 2006, 150) feltárt konyhai kerámiaanyag jelentős részét is a szürke kerámia alkotja. A Duna-parti út 1. szám alatt (BÁRDI 2014, 71) kis mennyiségű osztrák típusú, illetve perembélyeggel ellátott fazék került elő. A budai palotában (HOLL 1963, 346) és a várban (BENDA 2002, 539) a 14. századi leletgyűjtések között szintén magas a szürke fazekak aránya. Később, a 15. század folyamán, részben a vörös anyagú fazekak széles körű használatának elterjedésével egyidőben ez az arány eltolódik. A Rév utca 5. leletanyagának kapcsán is elmondható, hogy a szürke, redukált égetésű fazekak száma elmarad a korban divatos, vörös, de a már kevésbé használatos fehér főzőedények mennyiségétől is.

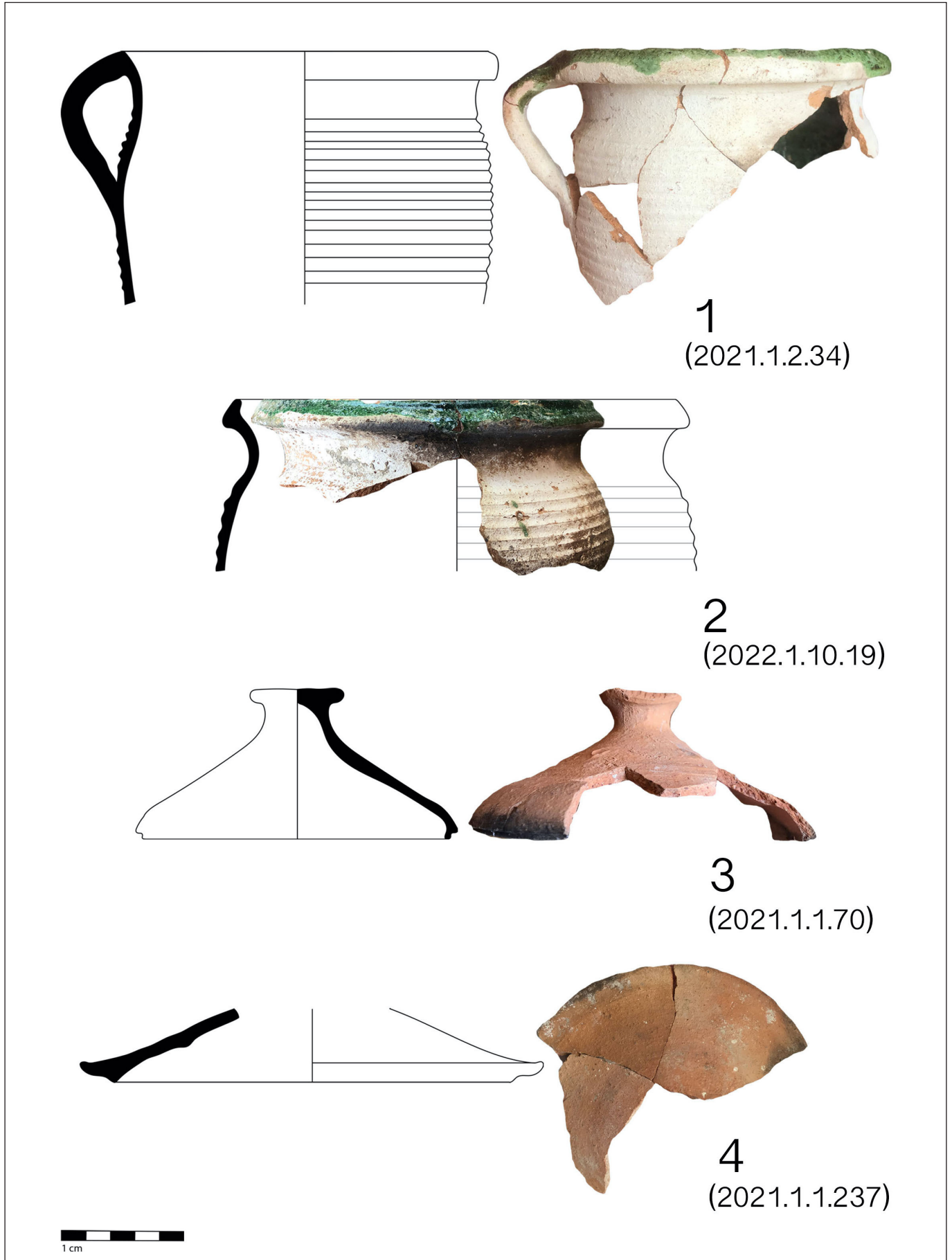
Az asztali edények a fazekakhoz hasonlóan szintén fehér, vörös, illetve szürke színűre égett agyagból készültek. A legtöbb darab oxidált égetéssel készült fehér és vörös edény, kisebb részük redukált égetésű, szürke folyadéktároló töredéke. Funkciójuk szerinti felosztásban is nagy fokú gazdagságot mutatnak, így lehetnek kancsók, korsók, csészék, tálak, poharak (11. kép).

A vizsgált épület műhelyperiódusát megelőző korszakából mindössze egy fazék oldaltöredéke, valamint egy, a Zsigmond-kor közepére keltezhető kályhacsempe töredéke látott napvilágot az egyik helyiség kiromlott padlójának helyén, a középkor végi padló szintje alatt (12. kép).

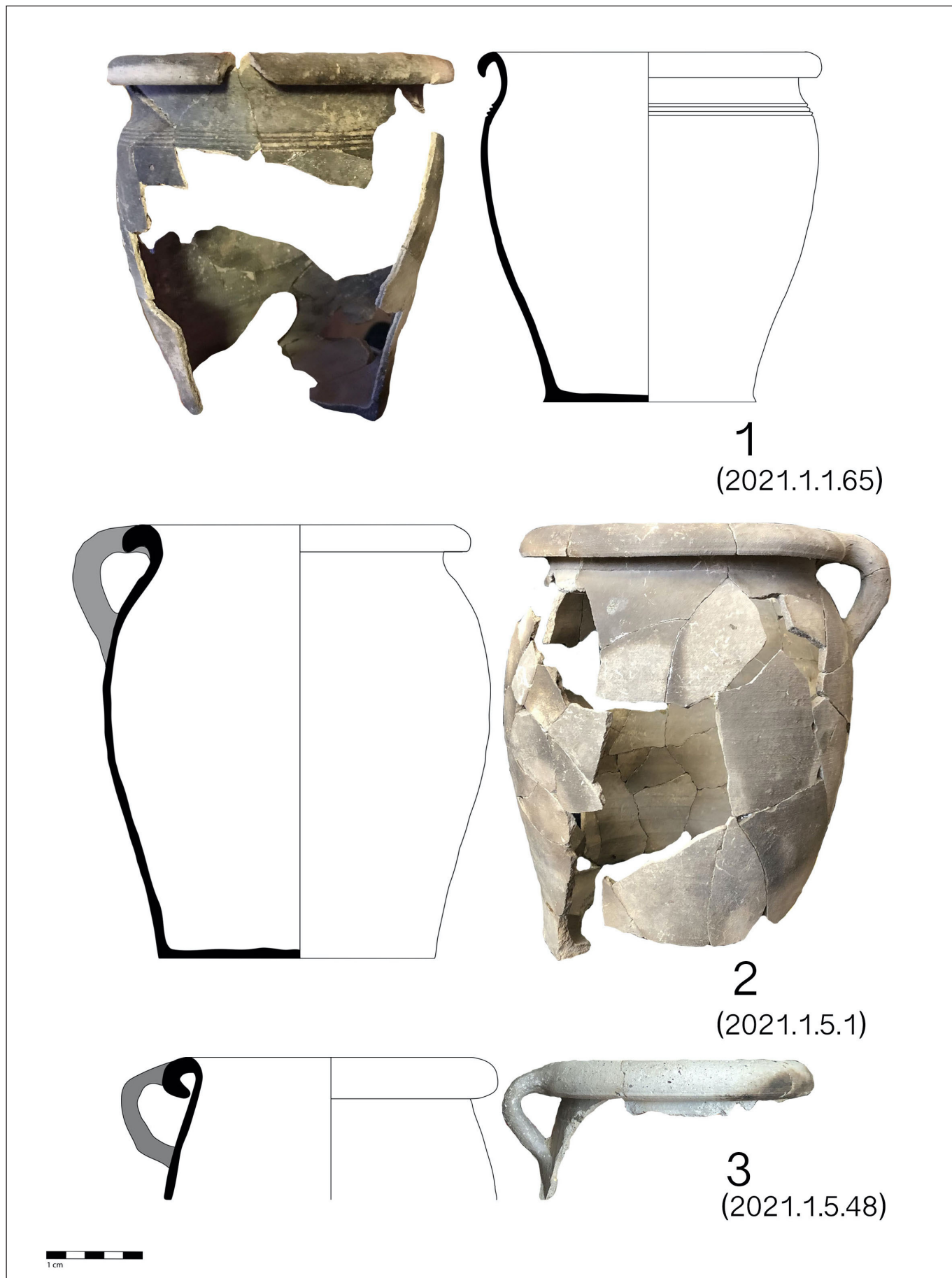
Egy-két pontosítástól eltekintve a kerámiaanyag feldolgozása és annak összevetése a feltárási megfigyelésekkel (részben) tehát igazolja az objektumok időbeli elhelyezését. Biztosra vehető, hogy a telek utcafronti részén, a késő Árpád-korban, de legkésőbb az Anjou-kor legelején egy faszervezetű ház állt, amely a század közepe táján leégett. Az ezutáni időkre tehető lakóház, majd üvegműhely padlószintjének többszöri megújítása egyértelművé teszi annak megépülését leghamarabb a 14. század második felében. Nagy Lajos vagy Zsigmond uralkodása idején felépül a négyhelyiséges, előkelő lakóház a telek déli oldalán, valamint az attól északra fekvő pince. Később, a lakóházhoz egy valószínűleg emeletes toldaléképítményt csatolnak, amelynek funkciója a leletanyag tükrében nem vált nyilvánvalóvá. Az oszmán jellegű, illetve a hódoltság korabeli leletanyag teljes hiánya jelzi a terület 16. század közepére keltezhető elnéptelenedését, míg a kora újkori kerámia a török kiűzése utáni visszatelepülést a 17. század végéhez, a 18. század elejéhez köti. Ez alapján kimondható, hogy az adott terület a 13. századtól a török foglalásig folyamatosan lakott volt.

Am ha csupán a leletanyagot és annak összetételét nézzük, akkor észre kell vennünk, hogy a kőház és a pince leletanyagában nem lehetett elkülöníteni jelentős mennyiségű, 15. század előtt készült fazekasárut. A ház edénykultúrája java részben egy átlagos városias, késő középkori háztartás kerámiatárgyaiból áll, amely inkább tartozhatott egy 15. századi üveges mester konyhájához, mint egy főnemes előkelő otthonának asztali szervizéhez. A ház 14. századi, valószínűleg főnemesi lakóház periódusát nehéz egyértelműen kimutatni csupán a leletanyag feldolgozása alapján.

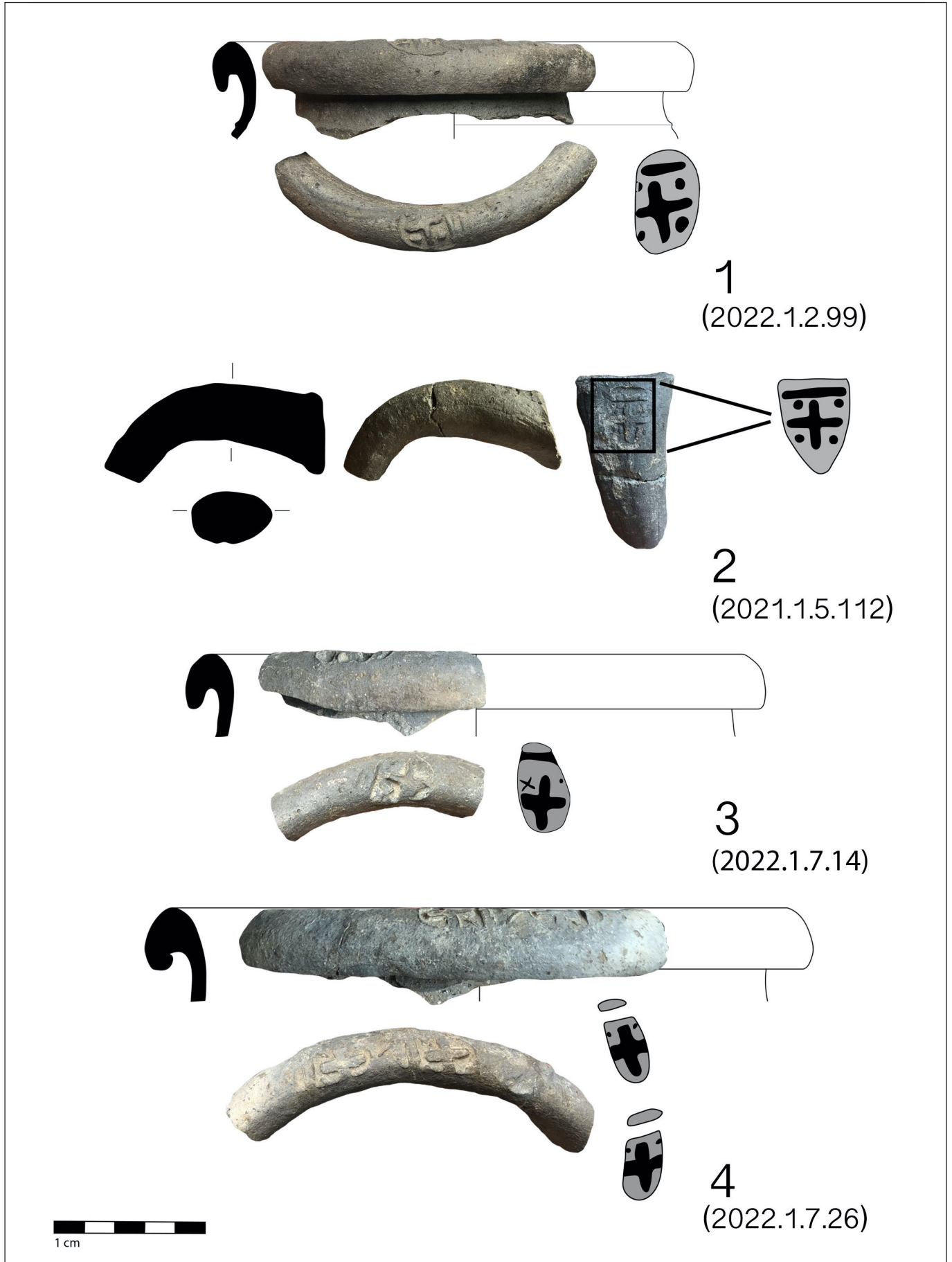
Annak ellenére, hogy a tanulmány fő vizsgálati csoportját a használati kerámia alkotja, szükséges említést tenni a kályhásság emlékeiről is. A Visegrádon előkerült kályhacsempék és kályhaszemek önmagukban is egy külön tanulmányt érdemlő csoportot jelentenek, amelyek között számos – az itt tárgyalt időszakra datálható – töredék látott napvilágot (KOCsis 2015, 2-15). A fentebb ismertetett töredék (12. kép) mellett, ezen darabok is egyértelműen a városi rezidenciák fűtőberendezéseikhez tartoztak. A Mátyás-kor előttre

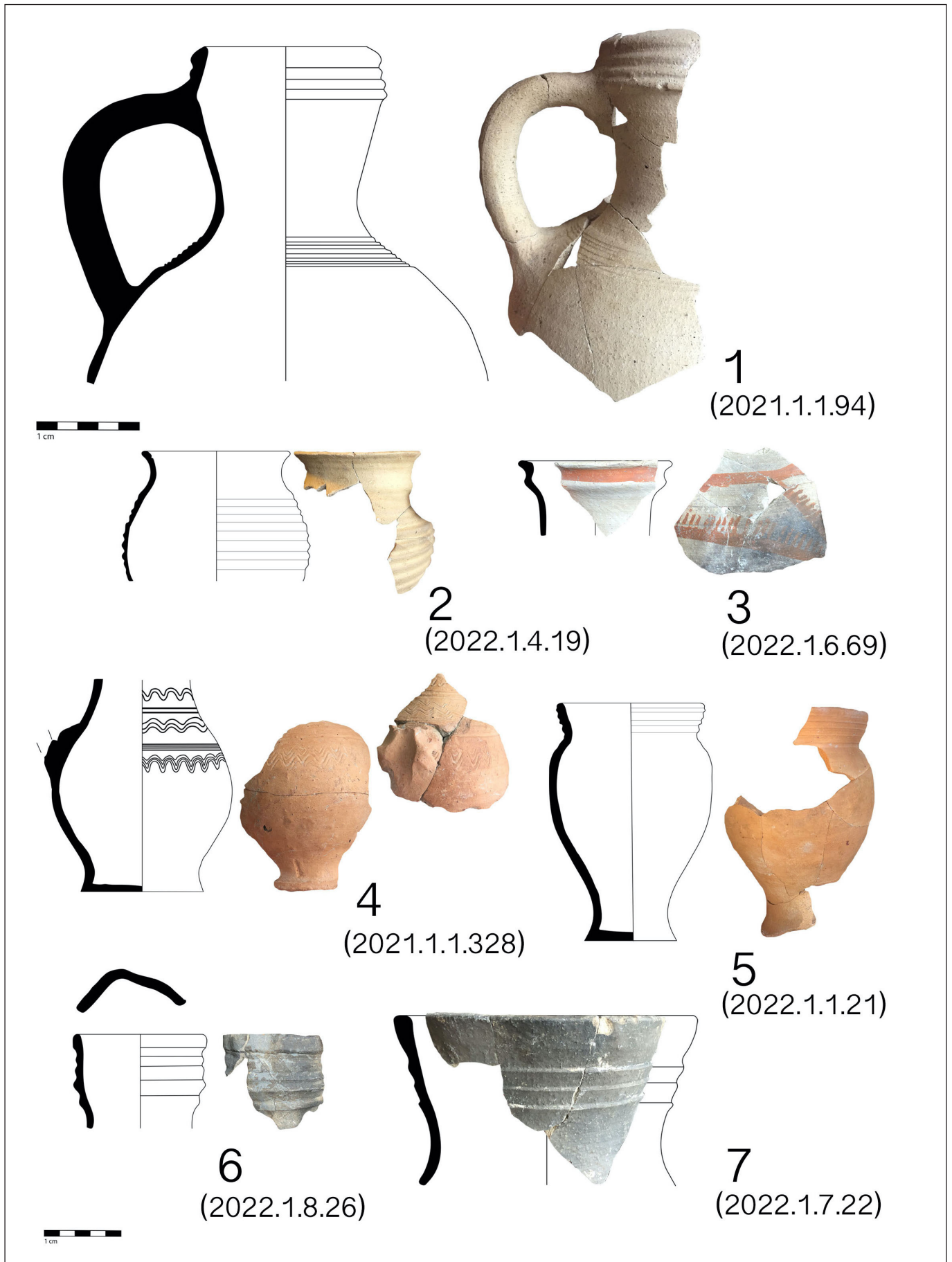
8. kép. Mázas fazekak és vörös anyagú fedők (Rajz: Góra Bence)

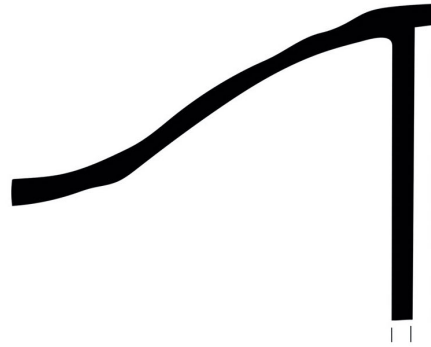
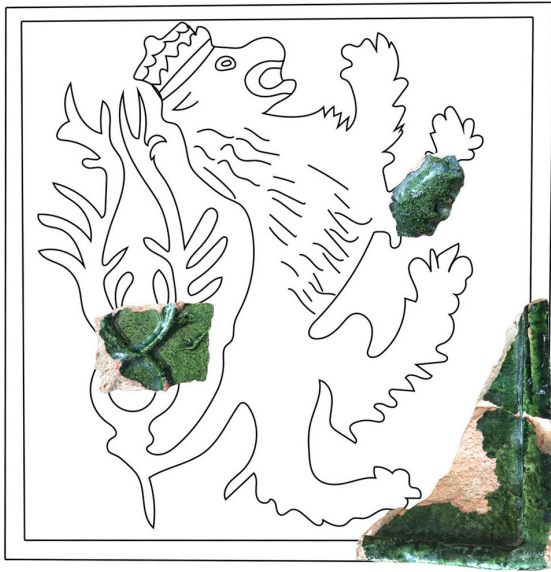
9. kép. Szürke fazekak (Rajz: Góra Bence)

10. kép. Szürke, osztrák típusú fazekak (Rajz: Góra Bence)

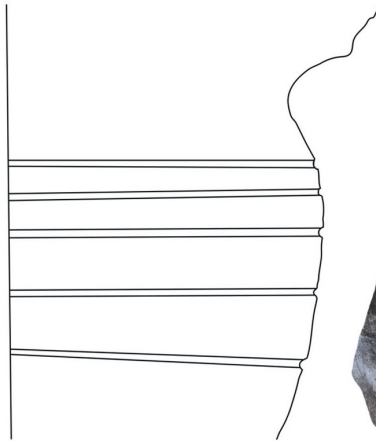

11. kép. Folyadéktároló edények (Rajz: Góra Bence)

1

(2021.1.4.22)

2

(2021.1.4.21)

12. kép. Zsigmond kori kályhacsempe és bekarcolt díszű fazék (Rajz: Góra Bence)

keltezhető konyhai kerámiaedények kivételes példái mellett tehát a Rév. u. 5. szám alatt feltárt lakóház egy zárt rétegeből ugyan került elő a Zsigmond-kori ház lakóihoz köthető leletanyag, ám ezt nehéz lenne nem szórványként elkönyvelni. Mindezek ellenére, a városban elszórta előkerülő mives kályhacsempék ugyan csekély, de mégis biztos nyomai a Zsigmond-kori városi elit visegrádi életének.²

A LELETANYAG ÉRTELMEZÉSI KÉRDÉSEI

A Rév utca 5. szám alatt feltárt lakóház anyagával párhuzamot mutat a Fő utca 32. szám alatt feltárt lakóház kerámiaanyaga. Fontos összefüggés, hogy mindkét ház méreteit tekintve a korban megfelelt egy főnemesi lakóháznak, és mindkettő esetében kimutatható egy középkor végi műhely-periódus. Ugyanez megfigyelhető a szomszédos, Rév utca 4. számú telken feltárt kőépület esetében is, amit ásatója a nagy mennyiségű öntőtégely miatt ötvösműhelynek tart (KOVÁTS – MÉSZÁROS 2015, 649). A Visegrádon feltárt házak szinte mindegyikének esetében feltételezhető ez a tendencia, amely a 14. századi előkelők birtokolta épületekbe egy későbbi, 15. század második felére keltezett – a királyi mellékrezidencia építkezéseit ellátó – műhelyt vízionál csakúgy, mint a szintén négy helyiségből álló, Fő utca 36. szám alatt feltárt ház esetében is (KOVÁTS – MÉSZÁROS 2015, 657). Annak ellenére, hogy a nagyméretű kőépületek valószínűleg magas rangú városi tisztségviselők vagy az udvar tagjainak megrendelésére épültek, használati kerámiájuk között nem találkoztunk import folyadéktároló edényekkel (MÉSZÁROS 2016, 160). Az iparosok által használatba vett korábbi lakóházak használati kerámiája tehát annak ellenére, hogy nem nélkülözi a grafitos főzőfazekakat, mégsem éri el egy városi előkelő konyhájának színvonalát. Jó példa erre a pesti Molnár utcában feltárt vargaműhely leletanyaga, amely a jelen üvegműhely anyagához hasonlóan, tartalmaz jó minőségű fehér kerámiát, osztrák import fazekakat, azonban jelentősen eltér a szomszédságában álló, vele egykorú lakóházak keramikájától (ÍRASNÉ MELIS 1996, 12. kép). Az itt feltárt minőségi díszedények mellett a padló majolika téglái (ÍRASNÉ MELIS 1996, 14. kép) és mázas fazekai jelzik a különbséget az iparosok egyszerűbb és a városi előkelők módos életkörülményei között. Ezzel párhuzamosan a királyi palota import edényeinek nagy száma is mutatja a kor változatos asztali edényhasználatát. Azok a szászországi (KOC SIS 2010, 24. kép), dreihauseni kőcserepek (KOC SIS 2010, 23. kép), valamint lošticei poharak és egyéb Mátyás-kori díszedények (KOC SIS 2010, 40. kép), amelyek a királyi palota leleteit gazdagítják, hiányoznak az említett lakóházakból. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy Budán a Szent György téri feltárások is gazdag import edényekből és mázas lábasokból álló leletanyagot hoztak felszínre, több esetben zárt, jól elkülöníthető rétegekből (BENDA 2002, 5-8. kép). Ennek ellenére itt is kevés olyan lelőhelyről tudunk, amelyen belül külön lehet választani a 14-15. századi leletanyagot. Az ehhez hasonló minőségű edények hiányát az itt bemutatott visegrádi leletanyagban részben megmagyarázza a fentebb említett tény, miszerint a telkek és házak műhellyé alakítását alapos „takarítás” előzte meg. Ezzel összefüggésben számolhatunk a tárgyi kultúra lecserélődésével és egyszerűsödésével is. Fontos kiemelni tehát az időbeli tényezőt, amely a folyamatosan lakott területek esetében a régebbi korok anyagi kultúráját képes elfedni előlünk. A királyi udvarhoz tartozó főnemesek visegrádi jelenlétét az okleveles adatok és az épített örökség elemeivel ellentétben, az anyagi kultúra kézzel fogható tárgyai által nem tudjuk egyértelműen kimutatni.

Annak ellenére, hogy kutatásaim középpontjában a kerámiatárgyak állnak, nem szabad megfejtkezni a fém-, illetve ötvöstárgyakról sem. A városi ásatásokon előkerült egy-egy ilyen töredék (BÁRDI 2014, 121-125; KOVÁTS – MÉSZÁROS 2015, 650) kevésbé enged nemesi lakókra következtetni. A biztosan ötvösséggel és fémöntéssel foglalkozó műhely tárgyai is a középkor végének városi életét vetítik elénk. Ráadásul az itt talált érmék túlnyomó többségét szintén a Zsigmond-kor végétől lehet keltezni (VARGA 2015, 61-75). Témánkhoz kapcsolódóan a 15. századi várostörténet egy másik fontos kérdését szintén a műhelyek problémakörében lehet megfogni. A város lakosságcseréjét közvetlenül igazolják azok az adatok, miszerint az indokolatlanul nagy épületekbe különböző műhelyek települnek. Ezt egy, az írott forrásokot tekintve is homályos időszak előzte meg, amikor száznál is több ház állt üresen Visegrádon. A város elnéptelenedése már a Zsigmond-korban elkezdődhetett, ugyanis Mátyás uralkodásának második felében a király először

² Ezúton szeretném megköszönni Kocsis Editnek, hogy erre a fontos leletcsoportra is felhívta a figyelmemet.

szász családokat telepített volna le a városban, majd később az ideköltöző, bármilyen rangú polgárnak olyan szabadságjogokat ítél meg, amelyet más városok polgárai nem élvezhettek (VÉGH 2004, 73). A történeti és régészeti adatok együttesen eddig megválaszolatlan kérdésekre hívják fel a figyelmet. Kik azok, akik személyében a műhelyek megrendelőit kell keresnünk? Vajon a királyi palota és a ferences kolostor építkezéseihez használják fel a kovács-, ötvös- és üvegműhelyek termékeit, vagy még helyben létezik – az írott forrásokkal ellentétben – egy széles, felvásárlóerővel bíró polgári réteg?

Az anyagi kultúra lecserélődésével kapcsolatban egy másik fontos tényezőt is figyelembe kell vennünk, amelynek minden értékelésnél az elsődleges szempontot kellene jelentenie. A leletek előkerülési helye ugyanis nem minden esetben azonos a használat helyével, amelyet egy lakóház feltárásának kapcsán – főképp nagy mennyiségű leletanyag előkerülése esetében – hajlamosak vagyunk figyelmen kívül hagyni. Kétségkívül vannak edények, amelyeket az adott helyszínen használtak az ottlakók, ám semmiképp sem gondolhatjuk, hogy a több ezer töredéket, elhasználadott edényt a szeméttel együtt a használat helyén helyezték el. Ahogy a fentebb tárgyalt lelőhely esetében is láthattuk, a több ezer darabos kerámia leletegyüttes ugyan az adott házból került ki, valószínűsíthetően egy kora újkori tereprendezés során, betöltésként került a fellelési helyére. Ez egyben ki is jelöli a kis alapterületű, városi ásatások és azok eredményeinek korlátait, annak a jelen esetben is jól látható példáján keresztül. A ház lakói szemetüket minden bizonnyal egy, a házhoz tartozó vagy több házzal közösen létesített emésztőben, esetleg több kis szemetesgödörben helyezték el, amelyeket csupán a nagy területű, teljeskörű feltárások képesek felszínre hozni. Jó példa erre a váci Piac utcában feltárt városrészlet, ahol a házak mellett árkok, gödrök, kutak és emésztők nagy számban kerültek felszínre, és több éves munka eredményeként, leletanyagukkal együtt kerültek közlésre (MÉSZÁROS 2016, 17-96).

A későbbi korok használati tárgyai ugyan helyébe lépnek a korábbi tárgyakkal, ám ez önmagában nem magyarázhatja az utóbbiak eltűnését. Felmerülhet még ellenérvként az a tény, miszerint Magyarországon a reprezentáció edényeken is tapasztalható lecsapódása a 15. században éri el tetőfokát, amely ekkor a nyersanyagok, formák, díszítések tekintetében nagy fokú gazdagságot mutat. Ezzel összefüggésben a módosabb háztartásokat a 14. századi, gazdag edénykészletek hiányában – a palota anyagától eltekintve – nehéz nyomon követni. A módosabb háztartások esetében már ekkor is számolhatunk import díszedényekkel, azonban az arányok eltérnek a két időszak között. Ugyanezen oknál fogva Visegrád esetében a 15. század második felére vonatkozóan is pótolhatatlan hiányokkal kell szembenézni, ugyanis az udvar Budára költözése után a városi polgári réteg is jelentéktelenebbé válik. A visegrádi kutatásoknak a jelen pillanatig azzal a helyzettel kell szembenézniük, hogy a város első évszázadának edényei között átlagos, a lakók életszínvonalára vonatkozó többletinformációval nem bíró darabokat kell számba venniük, amelyek értékelésénél nem köszönhet vissza egyértelműen a városi előkelők magasabb életszínvonalára. Az udvar elköltözésétől a török foglalásig tartó időszak anyagi kultúrájának módosabb elemei – paradox módon – részben ennek az ellenkezője miatt, az udvarhoz tartozó elit elköltözése okán váltak megfoghatatlanná. Az asztali díszedények és import fazekak hiányában el kell fogadnunk, hogy az egyszerűbb főzőfazekak nem engedik meg az adott terület lakóinak társadalmi csoporthoz kötését. Elfogadhatjuk annak a valószínűségét, hogy a városban élő nemesek és *hospesek* is ugyanazon kialakítású edényekben főzték meg ételeiket. Figyelembe kell venni, hogy ezek készítménytechnikai jellemzői kis mértékben térnek csak el időben, így a kutatás jelen állása szerint nem engedik meg – a királyi udvar visegrádi jelenlétének kései időszakára keltezhető – 14. század második felében és a 15. század első felében készült edények egymástól való megkülönböztetését. Mindezek ellenére fenntartom a korábbi kutatógenerációk által megfogalmazott tipológiai jellemzők egymástól való elkülönülését, csupán kiemelem, hogy az adott korszakban nem lehet éles határvonalakra vagy lineáris fejlődésre hagyatkozni.

A késő középkori város királyi, főnemesi és polgári házainak az okleveles források által megrajzolt tömege, majd a régészeti ásatások által felszínre hozott példái alapján kirajzolódik előttünk a település fénykorának képe. A királyi palota közvetlen közelében az udvar adminisztrációjában fontos szerepet játszó személyek birtokolnak házat. Visegrádi tartózkodásukról, itt töltött mindennapjaikról azonban kevés ismerettel rendelkezünk. Ennek okát nem a fentebb ismertetett problémák csupán egyikében kell keresni.

Góra Bence • *Hová tűnt az Anjouk és Luxemburgi Zsigmond visegrádi városi udvara?*

Véleményem szerint mindezek együttesen felelnek a város fénykorának, a 14. század második felének hiányos emlékanyagáért. Visegrádon általánosan megfigyelhető jelenség, hogy a királyi udvarhoz tartozó házbirtokosok anyagi kultúrája nem képviselteti magát a feltárt leletanyagokban. Az említett szempontok figyelembevételével történő leletfeldolgozások, valamint a jövőbeli ásások ezt reményeim szerint képesek lesznek megváltoztatni.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bárdi B. (2014). *14. századi városi leletanyag Visegrádról. Visegrád-Duna-parti út 1. lelőhely kerámiaanyagának feldolgozása.* (Szakdolgozat). Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.
- Benda, J. (2002). A Szent György tér déli oldalán feltárt középkori kút leletanyaga. *Budapest Régiségei* 35, 535–548.
- Bertalan V. (1998). Bélyeges ausztriai edények Óbudáról. *Budapest Régiségei* 32, 181–210.
- Csukovits E. (2020). *Az Anjou kor hatalmi elitje.* Budapest: Bölcsészettudományi Kutatóközpont.
- Feld I. (1987). Keramika. In Marosi E. (szerk.), *Magyarországi művészet 1300–1470 körül.* I-II. kötet (pp. 261–281). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Góra, B. (2023). Household pottery of an urban noble house and craftsmen in Visegrád: Late medieval pottery finds from 5 Rév Street. *Dissertationes Archaeologicae* 3.11, 493–601. <https://doi.org/10.17204/dissarch.2023.493>
- Holl I. (1963). Középkori cserépedények a budai várpalotából. (XIII-XV. század). *Budapest Régiségei* 20, 335–394.
- Írásné Melis K. (1996). Középkori lakóházak és egy 15. századi vargaműhely régészeti kutatása a pesti Belvárosban. *Communicationes Archaeologicae Hungariae*, 211–239.
- Kocsis E. (2010). Kerámia, üveg és fémleletek a királyi udvarból. In Buzás G. & Orosz K. (szerk.). *A visegrádi királyi palota.* (pp. 381–391). Budapest: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.
- Kocsis E. (2015). *Kályhacsempék Visegrád város területéről Nagy Lajos és Zsigmond király korából.* *Archeologia - Altum Castrum Online*, 2–15. <https://archeologia.hu/kalyhacsempék-visegrad-teruleterol-nagy-lajos-es-zsigmond-korabol>. Letöltés ideje: 2024.október 15.
- Kocsis E. (2016). A visegrádi királyi palota középkori emésztőjének leletei. *Archaeologiai Értesítő* 141, 169–193. <https://doi.org/10.1556/0208.2016.141.9>
- Kováts I. & Mészáros O. (2015). Válogatás a középkori Visegrád város leletanyagából. In Benkő E. & Orosz K. (szerk.), *In Medio Regni Hungariae. Régészeti, művészettörténeti és történeti kutatások „az ország közepén”* (pp. 647–665). Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Régészeti Intézete.
- Kubinyi A. (1999). Főváros, rezidencia és egyházi intézmények. In Kubinyi A. (szerk.) *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon* (pp. 301–313). Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség.

Góra Bence • *Hová tűnt az Anjouk és Luxemburgi Zsigmond visegrádi városi udvara?*

Mészáros O. (2006). Késő középkori ház Visegrád polgárvárosában. Fő utca 32. (Birkl-telek). *Archaeologiai Értesítő* 131, 145–168. <https://doi.org/10.1556/archert.131.2006.1.7>

Mészáros O. (2009). *A késő középkori Visegrád város története és helyrajza*. Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.

Mészáros O. (2010). 15. századi városi üvegműhely és környezete Visegrádon. In Benkő E. & Kovács Gy. (szerk.) *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon I-II* (pp. 675–689). Budapest: Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete.

Nyékhegyi D. (1994). A kápolna és az északkeleti palota kerámialeletei. In Buzás G. (szerk.) *A visegrádi királyi palota kápolnája és északkeleti épülete* (pp. 163–181). Visegrád régészeti monográfiái 1. Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.

Polgár B. (2010). *A visegrádi ferences kolostor területén feltárt XIII-XIV. századi objektumok kutatása. A kerengőudvar Anjou-kori épületrészleteinek és tárgyi leletanyagának bemutatása*. (Szakdolgozat). Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem.

Ridovics A. (2002). A Magyar Nemzeti Múzeum habán kerámiai a 17-18. században. *Folia Historica* 23:1, 67–95.

Sarkadi G. (2010). *XIII-XIV. századi településrészlet Visegrád- Rév utca 4. lelőhelyen*. (Szakdolgozat). Szeged: Szegedi Tudományegyetem.

Tóth B. (2006). A visegrádi fellelgvár középkori kerámiaanyaga. In Buzás Gergely (szerk.) *A visegrádi fellelgvár* (pp. 50–103). Visegrád régészeti monográfiái 6. Visegrád: Magyar Nemzeti Múzeum Mátyás Király Múzeuma.

Varga M. (2013-2015). Késő középkori érmék Visegrád Fő utca 73. lelőhelyről, és előzetes anyagvizsgálati eredményeik. *Numizmatikai Közöny* 112-113, 61–75.

Végh A. (2004). Visegrád város kárhuzatos szabadságairól. In F. Romhányi B., Grynaeus A., Magyar K. & Végh A. (szerk.) „*Es tu scholaris*”. *Ünnepi tanulmányok Kubinyi András 70. születésnapjára* (pp. 71–76). Monumenta Historica Budapestinensia 13. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum.

Zsoldos A. (1994). Királyi udvar. In Kristó Gy. (szerk.) *Korai Magyar Történeti Lexikon* (p. 358). Budapest: Akadémiai Kiadó.